

IVAN MIRNIK

NAJSITNIJA KULTURNA DOBRA

NOVAC I NJEGOVA ULOGA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Usprkos današnjem umišljenom poimanju srednjega vijeka kao »mračnog«, »tamnog« dijela povijesti čovječanstva, morali bismo bar s malo objektivnosti i skromnosti priznati da imamo krivo. Istini za volju, puk je živio, blago rečeno, vrlo skromno, uglavnom pod nama danas nepojmljivo nezdravim uvjetima stanovanja, u zemunicama ili kućicama prepunima pužuce ili skakuće gamadi, koja je širila najrazličitije bolesti, a životni vijek bio mu je vrlo kratak. Ognjišta i peći dimili su na sve strane. Periodično su dolazile, prolazile i nestajale velike epidemije kuge, a ratovalo se često. Viši stališi bolje su stanovali, bolje se hranili i odijevali. Pismenost je bila ograničena na neznatni postotak onih odabranih iz krugova Crkve, jer se ni plemstvo baš nije prečesto trsilo naučiti čitati.

«Ono što mi volimo nazivati romantikom srednjega vijeka, nije možda najvažnije, ali je najprodornije i u našoj svijesti najpoznatije. Jedna posebna snaga sjaja iz ondašnjih prilika sjaji do nas. Život u onim vremenima očito je posjedovao još izrazitije kontraste: svjetlije sjajne svjetlosti i tamnije sjene, svježije i punije komplementarne boje, dok je naša egzistencija perspektivnija, bogatija polutonovima, i teče slomljenije i iznijansiranije. Razlog tome leži dijelom u tome, što su ljudi onda živjeli nesvjesnije i s manje kritičnosti. Srednji nam se vijek čini tamnim, ograničenim, lakovjernim. I uistinu, onda se u svašta vjerovalo. Vjerovalo se svakom ukazanju, svakoj legendi, svakoj glasini, svakoj pjesmi, vjerovalo se u istinu i u krivo, u mudro i ludo, vjerovalo se u svece i vještice, u Boga i vraga. Ali se vjerovalo i u sebe. Svagdje su se vidjele realnosti, pa čak i tamo gdje ih nije bilo. I svagdje se vidjela najviša od svih realnosti, Bog: sve je bilo božansko. I preko svega mogao se raširiti čarobni veo vlastitih snova i stanja opojenosti: sve bijaše lijepo. Stoga usprkos onostranome, skučenosti i uzini raskošan je optimizam onih vremena: onaj koji vjeruje, pun je pouzdanja i veselja. Srednji vijek nije bio mračan, srednji vijek bio je svijetao!»¹

¹ Egon Friedell, *Kulturgeschichte der Neuzeit, München*, I, 1927, str. 82-83.

Kad su Hrvati došli u nove krajeve, koji su s vremenom postali Krajevnom Hrvatskom i Slavonijom – o Dalmaciji na ovome mjestu ne bismo pisali – zasigurno je tu bilo još ostataka stanovništva, mješavine romaniziranih Panonaca i svih onih »barbara« koji su tijekom nekoliko stoljeća prodirali u Zapadno Rimsko Carstvo i naposljetku ga uništili. Došljaci su s čuđenjem i divljenjem morali promatrati veličanstvene ostatke velikih gradova, kao što su to bile prijestolnice *Sirmium* ili *Siscia*. Postojali su tu još i ostaci velikih glavnih cesta koje su Carstvo povezivale uzduž i poprijeko, a te se ceste još spominju u srednjem vijeku.

Novac u starohrvatskim grobovima

O nekoj robno-novčanoj privredi u to se rano vrijeme ne bi moglo govoriti, no, koliko god novac bio rijedak i dragocjen – pogotovo zlatni i srebrni – ipak je postojao. Među ruševinama novi došljaci mogli su naći odbačeni, izgubljeni rimski i kasnorimski ili bizantski brončani novac, koji se lijepo mogao ostrugati i ulaštiti, probušiti te nositi kao nakit. Takav je novac često nosio kršćanske simbole i prikaze, pa je u vrijeme kad su Hrvati preuzimali kršćansku vjeru, takav nakit dobio još jednu posebnu apotropejsku dimenziju. Već kao kršćani novi stanovnici zadržali su neke poganske običaje, najbolje uočljive prigodom istraživanja starohrvatskih grobova, u kojima se novac prilagao kao obol ili u usta ili u šaku pokojnika. U grobovima bjelobrdske kulture su se sve do posljednje četvrti 11. st. u grob polagale glinene posude s hranom i svinjske pečene noge kao popudbina. O novcu nađenom u starohrvatskim grobovima već je pisano.² Jedan tripud probušeni i osobito izlizani *solidus* Konstantina VII. Porfirogeneta i Romana II. (948-959) pronađen je u jednom dječjem grobu (br. 2) u nekropoli na položaju Lijeva bara u Vukovaru. Da taj novac nije nađen u ustima pokojnog djeteta, kamo je stavljen kao obol, moglo bi ga se smatrati vrijednim obiteljskim nakitom, privjeskom, koji su na vrpci oko vrata nosile mnoge generacije kroz dugi niz godina. U ostalim grobovima bilo je primjeraka probušenog kasnorimskog novca.

U Panoniji je sveti ugarski kralj Stjepan I. (1000-1038) prvi počeo s kovanjem lijepih srebrnika, a novac njegovih nasljednika može se naći u grobovima bjelobrdske kulture, ne samo u Hrvatskoj nego i u Mađarskoj i drugdje (Rumunjska, Slovačka, Moravska, Austrija, Slovenija). Sav ugarski kraljevski novac nosi izrazite kršćanske simbole – osim nekoliko

² Ivan Mirnik, Coins from the early Croatian graves. Érmek a korai horvát sírokbol, *Numizmatikai Közlemény* (Budapest), 100-101/2001-2002 (2003), 99-124; isti, Novac iz starohrvatskih grobova. Summary: Coins from Early Croatian graves, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., 37/2004, 205-250.

tipova bakrenog novca kralja Stjepana IV. (1162-1163), koji oponašaju arapski novac. U samom starohrvatskom Bijelom Brdu najprije su iskopavali Josip Purić (1896), Karlo Franjo Nuber (1896) a od 1897. Josip Brunšmid (*Vinkovci, 1858 - Zagreb, 1929). Tu je bilo denara sljedećih kraljeva: Petra (1038-1041, 1044-1046, jedan primjerak), Andrije I. (1046-1061, pet primjeraka), i Bele I. (1060-1063, dva primjerka. Neki od grobova (br. 46, 63, 80, 81, 129, 148, 183) također su sadržavali rimski novac. U nešto mlađim grobovima iste bjelobrdske kulture u Svinjarevcima nađen je novac Bele I. i Ladislava I. (1077-1095, pet primjeraka). Probušeni rimski novac (Magnentius, Valens itd.) bio je u nekim grobovima u Bijelom Brdu, Svinjarevcima i Lijevoj bari. Četiri su ugarska srebrnika kralja Ladislava I. (1077-1095 – dva primjerka) i Stjepana II. (1116-1131 – dva primjerka) iskopana u četiri bjelobrdska groba na položaju »Meraja« u Vinkovcima 1965. god. Na groblju je kasnije sagrađena ranoromanička crkva sv. Ilije. Neki grobovi iz kasnijeg vremena sadržavali su ili frizaški novac (Đelekovec) ili hrvatski/slavonski i ugarski novac (Starigrad).

Frizatici i brakteati

U drugoj četvrti 12. st. počinju se kovati frizaški pfenizi (*Friesacher Pfennige*),³ a od dobrog srebra. Ime su dobili po gradu Friesachu u Koruškoj, u kojemu je jedan od tamošnja dva tvrda grada pripadao moćnome nadbiskupu Salzburga. Zbog svoje dobre kakvoće taj novac ubrzo postao je tražena valuta i u susjednim zemljama, pa tako i u našim krajevima. Uz nadbiskupa salzburškog, s vremenom sličan novac kuju i drugi srednjoeuropski crkveni velikodostojnici, ali i svjetovna gospoda, u brojnim kovnicama, a neke su djelovale u Kranjskoj i Štajerskoj, blizu granica Hrvatsko-slavonskoga kraljevstva. Ta vrst novca odlikuje se tankim nepravilnim kovnim pločicama i nepravilnim kovanjem, koje otežava čitanje legendi, tako da je stručnjaku potrebno više primjeraka istog tipa, kako bi uspio razumjeti natpis. Raznolikost prikaza na frizaticima zapanjujuća je i izaziva divljenje zbog svoje ljepote. Puku su frizatici služili i kao neka vrst kateheze i potvrdom kršćanstva, budući da se na većini primjeraka s jedne strane mogu razabrati likovi svetaca i (nad) biskupa, u punom ornatu, a s druge strane često su stavljena pročelja crkava, Jaganjac Božji, anđeli i bezbroj drugih likova. Budući da je taj novac bio sitan i lako prenosiv, a u biti vječan i neuništiv, to se uvelike širio i moramo ga smatrati prekrasnim primjercima minijature romaničke skulpture, koji su, dakako, vršili utjecaj na umjetnička djela većih

³ Friedrich Freiherr von Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin-Leipzig, 1930, str. 207.

dimenzija. Na taj su način i putujući umjetnici, klesari i slikari mogli vrlo lako doći do uzorka i inspiracije za narudžbe prigodom izgradnje sakralnih i svjetovnih građevina.

Frizatici se pomalo prestaju kovati polovinom 14. st., ali se još spominju u ispravama do 1. polovine 15. st. Moramo istaći da su se frizatici kovali i u Hrvatskoj, za vladanja kralja Emerika (1196-1204), odnosno hercega Andrije (1196-1204), a kao kralja Andrije II. (1205-1235). Za Andrije II. hrvatske frizatike kovali su banovi u razdoblju između 1204. i 1209. god. ban Bertol Meranski (1209-1211), kasniji patrijarh Akvilejski (1218-1251), zatim banovi u razdoblju od 1212. i 1220. god. te naposljetku hercezi Bela (*Bela Dalmatie et Croatie gubernator*, 1220-1226) i Koloman (*Colomanus, Dalmatie et Croatie dux*, 1226-1235).⁴ I na hrvatskim frizaškim pfenizima (denarima) i poludenarima najčešće vidimo sakralne motive. Danas su vrlo rijetki i cijenjeni.

Hrvatski su frizatici, kao i ostali novac te vrste, bili nepravilna oblika i nepravilno kovani. Natpis na denarima hercega Andrije glasi ANDREAS D(ux) CR(oatie), a u polju aversa su najčešće stari slavonski grb (polumjesec sa zvijezdom) – katkada i starougarski – zatim i poprsje hercega ili njegov lik kako stoji ili sjedi, okrunjen, s mačem i žezlom, dok je na naličju prikazano crkveno pročelje s dva ili tri zvonika, ili pak ljudska glava pod lukom. Slično izgleda i novac koji je Andrija kovao kao kralj, samo on uz ostale insignije još drži i jabuku. Bertold Meranski kao ban prikazan je u biskupskom ornatu, a hercezi Bela i Koloman pak uz katkada čitke natpise na novac stavljaju lijepe životinjice, križiće ili ornamente.

Druga, kod nas rjeđa vrsta srednjovjekovnog novca, bili su brakteati,⁵ kakve se počam od tridesetih godina 12. st. kovalo u Njemačkoj i šire, a kasnije, nakon polovine 13. st. i u Ugarskoj (*obulus*). Riječ je o lijepom jednostranom novcu, iskovanom od vrlo tankog srebrnog (ili zlatnog) lima. U skupnom nalazu srebrnog novca iz Ostrova bilo je i odlično sačuvanih sitnih ugarskih brakteata.

Slavonski denari

Dolaskom na prijestolje kralja Bele IV. (1235.-1270.), iz dinastije Arpadovića, u kraljevstvu Slavoniji započinje sjajna era nove vrste novca: tzv. slavonskih banovaca.⁶ Taj termin odabrao je Ćiro Truhelka, no izbor

⁴ Ivan Rengjco, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz, 1959, str. 11-18; Irislav Dolenc, *Hrvatska numizmatika od početaka do danas. Kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novca – žetoni*. Zagreb, 1993, str. 21-26.

⁵ Friedrich Freiherr von Schrötter, *op. cit.*, 1930, str. 83, 269-273 (s. v. Hohlpfennige).

⁶ Ćiro Truhelka, Slavonski banovci. (Prinos hrvatskoj numizmatiki.), *Glasnik Zemaljskog muzeja*

mu nije bio sretan. U ono davno vrijeme u izvorima nazivaju se samo denarima, a kako ga je puk zvao – možda čak i kunama – to ne znamo. Banovac je ustvari podban, a banica (kakva se kao novčanica pojavljuje u NDH) banova je žena.

Slavonski denari vrlo su lijepi, premda sitni, kovani od vrlo finog srebra. Postoje denari promjera oko 15 milimetara, a težine oko 0.90 grama, i poludenari, odnosno oboli promjera oko 12 milimetara i težine oko 0.45 grama, a vrlo rijetko i bagatini promjera 9 milimetara i težine oko 0.14-0.19 grama. Alat, tj. pečate kojima su iskivani, izrađivali su vrlo vješti i precizni majstori, koji su prvih desetljeća postizali pravo savršenstvu kovničarske umjetnosti. Na licu denara uvijek je grbovna životinja Slavonije: kuna koja trči nalijevo (katkada i nadesno), iznad i ispod nje je po jedna zvijezda, dok uokolo teče natpis: MONETA B(elae) REGIS P(ro) SCLAVONIA (novac kralja Bele za Slavoniju), MONETA REGIS P(ro) SCLAVONIA (kraljev novac za Slavoniju), MONETA DVCIS P(ro) SCLAVONIA (hercegov novac za Slavoniju), a na obolima REX SCLAVONIE (kralj Slavonije). Na naličju je patrijarhalni križ na postolju, a ispod njega, lijevo i desno, po jedna okrunjena glava (kraljeva s dugom kosom lijevo, a kraljičina sa skupljenom kosom desno), gore lijevo polumjesec, desno zvijezda (drugi slavonski grb), a iz križišta križa često izlaze mali cvjetići. Lijevo i desno od križa najčešće se vide neki znakovi, kao što su to kružići, ljiljani, slova, ili grbovne životinje raznih banova, prema kojima se denari lako mogu odrediti, a prema sigurnoj sistematizaciji koju su sastavili veliki hrvatski numizmatičari Karlo Franjo Nuber (1872.-1935.), Ćiro Truhelka (1865.-1943.) i Ivan Rengjeo (1884.-1962.). Tako se kružići nalaze na novcu hercega Kolomana (1235.-1241.), hercega i bana Dionizija (1242.-1245.), ljiljani na denarima hercega Stjepana (1246.-1247.) i bana Stjepana Gutkeleda (1248.-1260.). U vrijeme hercega Bele (1260.-1269.) i banova Rolanda (1261.-1267.), Henrika od Güssinga (1267.-1269.) novac nosi oznaku H-R, a za samostalnog banovanja Henrika od Güssinga (1269.-1270.) lijevo i desno od križa je po jedna guska.

Za kratka vladanja kralja Stjepana V. (1270.-1272.) i bana Joakima Pectarija (1270.-1272.) denari su obilježavani slovima S-R i R-S (*Stephanus rex* – kralj Stjepan), a za kralja Ladislava IV. (1272.-1290.) siglama

---

u *Bosni i Hercegovini* (Sarajevo), 9/1897, 1/3, str. 1-160; isti: Die Slavonischen Banaldenare. Ein Beitrag zur croatischen Numismatik, *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina* (Wien), 6/1899, str. 328-466; Karlo Franjo Nuber, Prinos kronologiji slavonskih novaca, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo), 9/1897, str. 169-179; Carl Franz Nuber, Beitrag zur Chronologie slavischer Münzen. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina*, 6/1899 (Wien), str. 467-477; Ivan Rengjeo, *op. cit.* 1959, str. 17-38; Irislav Dolenc, *op. cit.* 1993, str. 29-40.

R-L, L-R, S-L (*Rex Ladislaus* – kralj Ladislav). Ban Stjepan Babonić (1280.-1282.) kuje novac s oznakom L-R, R-L, te S-L. Slova R-A i A-R označavaju denare iz vremena vladanja hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije III. (1290.-1301.). Ban Radoslav Babonić pak svoje emisije, sačuvane u svega nekoliko primjeraka srebrnika, označava likom lava koji se propinje nalijevo iznad kune na licu, te siglami R-guska i A-guska, na naličju. Isto je tako vrlo rijedak novac bana Stjepana Babonića (1299.-1300.).

Nakon izumrća Arpadovića jedni pristaše biraju za kralja Otona Bavorskoga (1304.-1308.) i u njegovo ime ban Henrik od Güssinga (1301.-1310.) izdaje novac s oznakom O-T (Otto) ili O-H (Otto – Henricus). Na hrvatsko-ugarsko prijestolje ipak dolazi snažna anžuvinska dinastija s kraljem Karlom I. Robertom (1301.-1342). U njegovo vrijeme slavenske denare kuju banovi Stjepan IV. Babonić (1310.-1316.) (oznake K-S, Karolus-Stephanus), Ivan Babonić (1316.-1322.) (oznake K-I, *Karolus-Iohannes*), Nikola sin Omodejev (1322.-1325.) (oznake O-O), Mikac Mihaljević (1325.-1343.) (sigle K-M, M-B itd.). U vrijeme kad je novac kovao ban Mikac, denari se izrađuju s manje pažnje no prije. Posljednji vladar koji dozvoljava emitiranje slavonskih denara je Ludovik I. Veliki (1342.-1382.). U njegovo ime srebrnike kuju banovi Nikola Banić-Bánffy (1343.-1346.) (oznake B-N), Nikola Seć-Széchy (1346.-1349.) (oznake N-I), i konačno herceg Stjepan (1353.-1354) i ban Nikola Banić-Bánffy (1353.-1355.).

Ne znamo gdje su se nalazile prve kovnice hrvatskog novca hercega Andrije, no pretpostavljamo da su djelovale u Virovitici i Požegi, a pouzdano znamo da je kovnica slavonskih denara djelovala u Pakracu (*camera de Puchruch*), spominje se naime u jednoj ispravi iz 1256. god., no mora da je postojala već i ranije. Kovnica biva ubrzo preseljena u Zagreb, na Zagrebački Gradec, današnji Gornji grad. Prvi pak spomen zagrebačkih denara (*denarii zagradienses*) nalazimo na pergameni zagrebačkoga župana Tiburcija iz 1260. god.

Srebro iz kojeg su se iskivali »dobri denari zagrebački« bilo je vrlo visoke kvalitete: 938 ‰ u 13. st., kasnije 875 ‰, a dolazilo je najvjerojatnije iz srebreničkih rudnika, koje su u staro vrijeme kopali Rimljani a od 1254. god. saski rudari.

Banske, gradečke denare (*denarii banales, antiqua banalis moneta, moneta usualis, denarii grecenses*, itd.) u starim listinama nikada ne nalazimo spomenute pojedinačno, nego u većim jedinicama: pensama i markama. Pensa je u kraljevini Slavoniji vrijedila 40 denara, a marka isprva 240, poslije 279/280 denara, što znači oko 372 grama. Naši su srebrnici bili namijenjeni isključivo domaćem tržištu, jer prema zname-

nitoj, ali i osporavanoj ispravi Andrije II., koji je kao herceg kovao prvi novac u Slavoniji, iz 1217. god., a potvrđivanoj od Bele IV., Stjepana IV., Karla Roberta i drugih, nitko od vladara nije na području banovine ili vojvodine (Slavonije) nije kovao kraljevske ugarske novce. Zagrebački je kaptol imao to pravo, ukoliko takav novac bude i kovan u Slavoniji, da ga ne prima u optjecaj. To je jedan od brojnih dokaza o samostalnosti slavonskog kraljevstva pod krunom sv. Stjepana.

Zagrebačka je kovnica (*camera banalis*) imala na čelu komornog grofa (*comes camerae*, 1256. god. spominje se magistar Benedikt, zagrebački kanonik, 1270.-1272. god. Prencholus, 1294. god. Gyan, a 1344.-1346. god. Jakov, sin Ulfardov), a tehnički upravitelj bio je monetar. Sami kalupi (*cunei*) i nekovano srebro čuvali su se u posebnim škrinjama, koje su uvijek bile zaključane i zapečaćene; jedan se ključ nalazio kod bana.

Područje optjecaja slavonskih denara bilo je daleko šire no što bi se to moglo pretpostaviti, budući da su u Ugarskoj 13. i 14. st. smatrani vrlo vrijednom valutom i kao takvi spremni i sakrivani, o čemu nam govori vrlo veliki broj zakopanih blaga. Katkada su u tim ostavama banski denari izmiješani s drugim europskim novcem, npr. kraljevskim ugarskim srebrnicima, kovanim od vremena Andrije II. (1205.-1235.) do Ludovika I. (1342.-1382.), a često se događa da takvo blago sadrži i 100% slavonskih denara. Osim u Slavoniji i Ugarskoj, denare imamo u skupnim nalazima i u današnjoj Sloveniji i u Bosni, a pojedinačno i u Hrvatskoj i Dalmaciji. Zanimljiva je činjenica da je prigodom iskopavanja ispod bazilike sv. Petra u Rimu pronađen slavonski srebrnik kralja Ladislava IV. (1272.-1290.) kojeg je morao ostaviti neki hrvatski hodočasnik.

Zagrebačku je kovnicu novca, barem što se tiče kovanja slavonskih denara, zatvorio kralj Ludovik I. Veliki oko god. 1364. Tada je kovnički grof Jakob Saracen ustanovio novu vrsnu kovnicu u susjednom pečuško-srijemskom prostoru i na denare počeo stavljati svoj znak – glavicu crnca. Kovnica na Gradecu je još djelovala i za Ludovikove kćerke, kraljice Marije.

Patvorenje novca i zakonske mjere protiv krivotvoritelja

Valja istaknuti da se u ono doba patvorilo novac, premda su kazne bile vrlo stroge. Od početka kovanja novca, nositelj prava kovanja istoga nastoji zaštititi svoja prava raznim aktima represije prema krivotvoriteljima. Pisanih je dokumenata do XIV. st. malo na našem području. Zna se da se u Ugarskoj već za kralja Stjepana I. (997.-1038.) progonilo krivotvoritelje. Konkretnih zakona nije bilo, već se upotrebljavalo običajno pravo, djelomice bazirano i na temelju starih rimskih, bizantskih, germanskih i franačkih zakona.

Najstariji pisani dokument o falsificiranju novca u Hrvatskoj jest povelja kralja Bele IV. izdata Györu 3. X. 1253. godine. U toj povelji kralj Bela IV., kao kralj Ugarske i Hrvatske, potvrđuje vlasništvo dobara taverniku Ivanu, na području vukovarske županije, u sklopu srijemske komore. On je ta dobra dobio nakon što su zaplijenjena Lovri, načelniku Bešenova. Imenovani Lovro krivotvorio je novac zajedno sa svojim sinom Demetrom i suseljanom Ivanom iz roda Grgurova. Uz imovinu su zaplijenjena i sredstva kojima se služio pri falsificiranju. («*Bela Dei gracia Ungarie, Dalmacie, Croatie... rex... ad notitiam universorum volumus perunire, quod cum Laurentius villicus da Bessenev, quae ad ecclesiam sancti Gregori pertinet, nec non filius ipsius Demetrius nomine, ac Johannes, genere Gregorii de eadem villa Bessenev per cameranos nostros Sirmiensi, Leopoldum scilicet et socios eusdem is manifesto fabricationes false monete, deprehensi, coram venerabili patre Benedicto archiepiscopo Colocensi aule nostre cancellario... ita quod et omnia instrumenta eorum, per que ipsam falsarium execerbant, nobis forent presentata et eorum bona... et in partem dictorum camerariorum nostrorum fuisent deluta.*») (Codex diplomaticus, IV, str. 539-540, br. 469)

Kako se u tom dokumentu ne govori o vrsti patvorenih novaca, moglo bi se raspravljati o vjerojatnosti patvorene vrste novca: ili se radi o slavonskim denarima, ili nekom drugom novcu, mletačkom ili ugarskom. Ako se uzme u obzir da se pakračka kovnica prvi put spominje 16. XII. 1256. godine, mogla bi se prihvatiti i pretpostavka da je već tada (1253. g.) postojala hrvatska (slavonska) kovnica ili u Pakracu ili u toj regiji. Postoji i drugo tumačenje. Naime, već 1253. g. spominje se ugarska kraljevska kovnica u (Srijemskoj) Mitrovici. Moguće je, dakle, da je falsificiran novac prema uzoru ugarskog novca iz tog razdoblja, ili pak, da su u toj kovnici krivotvoreni već »uhodani« slavonski, banski denari. Znamo da su oni od svog početka emitiranja bili kvalitetniji, a sigurno i traženiji novac od onodobnog lošeg ugarskog novca. Hipoteza da bi se moglo raditi o falsifikatima mletačkih matapana, koji su bili traženi novac, teško bi bila prihvatljiva. Doduše postoje dokumenti, venecijanske provenijencije, u kojima se govori o falsificiranju njihova novca u Slavoniji. No, u to se vrijeme već pod terminom Slavonija na Zapadu podrazumijeva cijela Hrvatska.

Ovaj nam je dokument ujedno i prvi pismeni dokaz da su sredinom XIII. st. u Hrvatskoj već postojale zakonske sankcije protiv krivotvoritelja novca. Da bi se u ovom slučaju moglo raditi doista o falsificiranju slavonskih denara, mogla bi nam poslužiti i činjenica da se u svim malo boljim privatnim, a da se ne govori o muzejskim zbirkama, nalazi relativno dosta visok postotak onodobnih patvorina slavonskih

denara. Ti falsifikati najvećim dijelom potječu iz doba vladanja kraljeva Bele IV. (1225.-1270.), Stjepana V. (1270.-1272.) i Ladislava IV. (1272.-1290.).

Krivotvorenje banskih denara

Da je u to vrijeme krivotvoreno mnogo slavonskih denara, može ilustrirati i skupni nalaz iz sela Rude, kraj Samobora. Otkriven 1910. god., a pohranjen negdje između 1270. i 1280. god. Nalaz je sadržavao nešto više od 400 komada. Osim nekoliko obola sve su ostalo slavonski denari, a među njima i 8 krivotvorina. Novci su iz razdoblja vladanja kraljeva Bele IV. i Stjepana V. Na temelju pregledanih više od 2.500 slavonskih denara, što u Arheološkom muzeju u Zagrebu, što u privatnim zbirkama, moglo bi se zaključiti da je u prometu u ono vrijeme bilo 1,5% do 2% falsificirana novca.

Od 8 patvorenih banski denara iz Ruda sedam je srebrenika, a jedan je subaerat. Krivotvorine se lako mogu prepoznati. Izrada im je vrlo primitivna, više u natpisu, a manje u likovnom prikazu. Prosječna im je težina, nalaz Rude, 0,75 g, dok su legalni banski denari u prosjeku težili 0,88 g. Sadržaj srebra je znatno ispod prosjeka. U skupnom nalazu iz Poljančana sačuvan je i jedan falsifikat.

Isprave

Jedna od najstarijih među sačuvanim nam ispravama s područja Kraljevine Slavonije, u kojoj je riječ o novcu napisana je 1209. god. Njome kralj Andrija II. podijeljuje Varaždinu privilegije jednog kraljevskog i slobodnoga grada i određuje mu gradske međe: »*Nullus autem burgensis tributum et tricesimam soluere teneatur, nisi qui vadit in Teuthoniam cum suis mercimoniis, de quolibet curru ponderato soluet tres denarios, se singulis uero equis venalibus duos denarios, de duobus bobus vnum denarium, de tribus porcis vnum denarium, in portu Draue de quolibet curru vnum denarium; item idem hospites tenentur soluere comiti eiustem castris in festo sancti Martini de qualibet curia XII denarios, quos iudex eorundem debet colligere...*«.⁷

Tu se spominju samo denari kao takvi. Mladi kralj Bela (IV.) potvrdio je 1220. god. Varaždinu iste privilegije, koje je grad posjedovao prema milosti Andrije II., iz gore navedene 1209. god.: »*Nullus autem burgensis tributum soluere teneatur, nisi qui vadit in Teuthoniam cum suis mercimoniis, de quolibet curru ponderato soluet tres denarios. Item idem hospites tenentur soluere comiti eiustem castris in festo sancti Martini*

⁷ Zlatko Tanodi, *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*, I, Varaždin, 1942, str. 1, br.1.

*de qualibet curia XII denarios, quos iudex eorundem debet colligere...*⁸ Moralo je proteći još nešto vremena prije no što se u nekoj ispravi iz 13. st. more pročitati izričito navedena vrsta novca koji je bio u optjecaju u s kojim se računalo (*denarii, frisatici, pecunia*), a svote isplaćivalo prema težini (*in pondere*), u markama, pensama i fertonima. Budući da je tada svakome bilo jasno o kakvoj valuti je riječ, nije se izričito navodila.

Godine 1211. (u razdoblju od 1. siječnja do 29. svibnja) spominje se jedna svota novca u pergameni, koju je kralj Andrija II. izdao cistercijskoj opatiji u Topuskom (Toplica): »*Pro marturinīs unaqueque mansio viginti quatuor frisaticos solvere tenetur annuatim. Ab hanc autem marturinarum sollucione nullus exemptus est preter quinque quorum hec sunt nomina...*»⁹ Godine 1213. isti kralj u jednoj daljnjoj ispravi namijenjenoj Topuskoj opatiji piše i o novcu: »*Sciendum est autem, quod in terra monasterii Toplice sunt quidam iobagiones, qui singuli cum parentela sua solvent tres pensas frisaticorum annuatim ecclesie toplicensi eo tempore quo marturine solvuntur, quorum nomina sunt hec: Preterea sciendum est, quod hospites de foro Toplice singulis annis decem pensas frisaticorum eidem ecclesie solvere tenentur: in nativitate domini quinque pensas et in pascha quinque pensas, preter marturinas, quas sicut alii solvant.*»¹⁰

U jednom dokumentu iz 1231. god. (8.VII.) papa Grgur IX. potvrđuje mir sklopljen između kralja Kolomana i Templara. Tu se spominju *liberi denarii i denarii ponderis*:

«...*dignum et necessarium duximus omnes Templarios quin infra ducatum nostrum Slauonie sunt, terninos tam in Dalmatia quam in Croatia et omnia eorundem bona ... protegere... ut nullus...in ducatu nostro Sclauonie descensam vel aliquod tributum, vel collectam, vel liberos denarios sive marturinas, vel denarios ponderis, ...a predictis fratribus...presumat exigere.*»¹¹

Dana 22. srpnja 1233 papa Grgur IX. u gradu Reate potvrđuje ugovor između biskupa zagrebačkog i opata benediktinskog samostana sv. Martina u Panoniji (Pannonhalma), a tu piše sljedeće: »...*et expensis*

⁸ Zlatko Tanodi, op.cit. 1942, str. 3, br. 2.

⁹ Ivan Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis saec. XII. & XIII. Povjestni spomenici Zagrebačke biskupije XII. i XIII. stoljeća*, I, Zagreb, 1873, str.26; Josip Brunšmid, Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. X. Našašće frizaških novaca u Ostrovu (kotar Vukovar), *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, NS, 4/1899-1900, str. 109; Josip Klemenc, Breški denarji na Hrvatskem. Zusammenfassung, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Bulletin de la Société du Musée de Slovénie* (Ljubljana), 20/1939, 1-4, str. 268.

¹⁰ Ivan Tkalčić, op.cit. 1873, str. 28; Josip Brunšmid, op. cit. 1900, str. 109; Josip Klemenc, op. cit. 1939: 268, 270)

¹¹ Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 3, Zagreb, 1905, str. 341, br. 300.

quingentas marcas argenti ad pondus Vngarie bonorum et electorum frisaticorum vendentium et ementium tam pro possessionibus, quam rebus aliis commercio competentium prout vendi consuevit et emi apud castrum, quod Alba communi vocabulo nuncupatur...»¹²

Nakon što se hrvatsko kraljevstvo dijelom iznova podiglo nakon mongolske najezde, kovnica novca, za postojanje koje se već otprije znalo, preselila u Zagreb (*Mons Graecus*) te se tu približno 1260. god. počelo s dugovjekim iskivanjem lijepih banskih denara od srebra odlične kakvoće. Ti denari spominju se prvi put u jednoj ispravi sastavljenoj u Zagrebu 1260. god. Riječ je o kupnju 14 vretena zemlje koje je grof Miroslav kupio od Volkote i Vukoslava, sinova Jurkovih za 15 pensa, a pred županom Tiburcijem: »*se duodecim vretenos de terra sua vendidisse comiti Mirozlaao perpetuo possidendos pro quindecim pensis denariorum zagrabiensium...»*¹³

O hrvatskome novcu je spomena i sljedeće godine, u jednoj ispravi koja se odnosi na kupnju nekog vinograda u Kemluku (Kalnik), točnije 10. rujna 1261.: »*eidem Andreae comiti vendidissent vineam suam in terra Kemluk positam pro 27 pensis denariorum Zagrabiensium, quarum singulae quinque pensae marcam tunc temporis faciebant.*»¹⁴ Isti denari nazivaju se i banskima, a prema sačuvanim dokumentima, to se prvi put zbilo 1269 god.: *denarii banales*.¹⁵ Posljednji put se pak slavonski banski denari spominju 1347 (13. VIII.) u ispravi kojom je pred Ilijom dubičkom preceptoru i cjelokupnim plemstvom toga kraja obznanjena kupnja neke zemlje: »*pro triginta marcis bonorum denariorum banalium...»*¹⁶

12 Ivan Tkalčić, op. cit. 1873, str. 73; Josip Brunšmid, op. cit. 1900, str. 109; Tadija Smičiklas, op. cit. 1905, str. 363, br. 316; Josip Klemenc, op. cit. 1938, str. 270.

13 Ivan Kukuljević-Sakcinski, Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. Collegit et digessit I. Kukuljević de Saccis., *Starine* (Zagreb), 27/1895, str. 35; Josip Brunšmid, op. cit. 1900, str. 109; Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 9, Zagreb, 1911, str. 183, br. 689.

14 Ivan Kukuljević-Sakcinski op. cit. 1895, str. 39; Josip Brunšmid, op. cit. 1900, str. 109.

15 Josip Brunšmid op. cit. 1900, str. 109.

16 Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 11, Zagreb, 1913, str. 389, br. 295.

HORIZONT NALAZA FRIZATIKA IZ NEKADAŠNJE KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE KATALOG

Kratice:

AR – argentum (srebro)

Av – Avers (lice)

BE – BAUMGARTNER, Egon, Das Eriacensis-Gepräge und seine Beischläge, *Numismatische Zeitschrift* (Wien), 28 (68)/1935: 67-88.

b. g. – bez godine

CNA – KOCH, Bernhard, *Corpus nummorum austriacorum*, I. Wien, 1994.

Hpf – Halbpfenning (polupfenig)

L – LUSCHIN VON EBENGREUTH, Arnold, 1922-1923 – Friesacher Pfennige. Beiträge zu ihrer Münzgeschichte und zur Kenntnis ihrer Gepräge. *Numismatische Zeitschrift* (Wien), 15 (55)/1922: 89-118; 16 (56)/1923: 33-144.

Pf – pfennig

Rv – revers (naličje)

tpq. – terminus post quem

Na kraju svake kataloške jedinice naveden je inventarski broj Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Čakovec, 1984.

SKUPNI NALAZ

Prigodom iskapanja za temelje novogradnji izvađena veća količina najrazličitijih frizatika, 846 primjeraka dospjelo je u Arheološki odjel Muzeja Međimurja u Čakovcu. Nalaz je obrađen i tekst nalazi se u tisku. Blago je, kako se čini, zakopano između 1212. i 1215. god.

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, frizaški
pfenig iz kovnice Friesach (1175.-1190.)

Dalj (Osijek)

POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183-1200), ugarsko oponašanje u bakru

*1 Pf b. g. (1190) nepoznata
kovnica L. 6 var E8625.

Slavonija, hrvatski frizatik hercega Andrije (1197.-1204.)

Delekovec, Ščapovo (Koprivnica)¹⁷ GROBNI NALAZI

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183-1200),

*1 - 2 HPf b.l.(1190) Friesach L. 12a; CNA I Cu5. E52401 (Grob 123); Koprivnica 4362 (Grob 32) – CNA I Cu6

Gačište/Budakovac (Suhopolje, Virovitica), 1871. SKUPNI NALAZ

Vrijeme zakapanja: tpq. 1230. god. (Metcalf), približno 1260. god. (Brunšmid)

U nekom grobu nađeno je približno 600 frizaških pfeniga, skupa s nakitom. Ostava je dijelom raspršena, a samo 174 pfeniga dospjelo je u Arheološki muzej u Zagrebu. Friesach (14), Salzburg: Eberhard II (56), Kärnten: Ulrich II, Bernhard II, Philipp (102); Steiermark: Leopold II.

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183.-1200.), polupfenig iz kovnice Friesach (približno 1190. g.)

Krapina POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183-1200)

*1 Pf b. g.(1190) Friesach L. 12a; CNA I Cu6 E10588

Hrvatska ili Slavonija, približno 1880. god.

SKUPNI NALAZ

Vrijeme ukopa: 1260 (Brunšmid)

Početakom osamdesetih godina 19. st., Josip Brunšmid vidio je kod nekog zagrebačkog staretinara više stotina frizatika, zasigurno iz nekog raspršenog skupnog nalaza.

¹⁷ Marija Šmalcelj - Sonja Kolar, Delekovec kod Koprivnice - bjelobrdska nekropola, *Arheološki pregled*, 1975, str. 132, T. LXV, 3-4.

Biskupija Freising, Kranjska, Otto II. (1184.-1220.), polupfenig iz kovnice Gutenwert (1204.-1205.)

Levanjska Varoš (Đakovo, Osijek)

POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183.-1200.)

*1 Pf b. g. (1183.-1190.) Friesach L. 6; CNA I Ca9; BE 2. E8567

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.), polupfenig iz kovnice Friesach (1204.-1208.)

Lika

POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg, Koruška, Adalbert Češki (1183.-1200.)

*1 Pf b. g. (1190.-1200.) Friesach L. 6; CNA I Ca9; BE 1. E8522

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.), polupfenig iz kovnice Friesach (1204.-1208.)

Mitrovica

(Srijemska Mitrovica)

POJEDINAČNI NALAZI

Svjetovna gospoda, Srednja Europa, Koruška, Heinrich IV. (1204.-1228.)

*1 Pf b. g. (1220.-1225.) Windischgraz/ Slovenjgradec L. 132; CNA I Ch8. E10330

Kranjska, Bernhard v. Spanheim (1202.-1256.)

*2 Pf b. g. (1230.-1235.) Ljubljana L. 205; CNA I C,5, E10350

Crkvena gospoda, nadbiskupije, Salzburg

*3 Pf b. g. (1200) – L. T.XVIII,4; CNA I Ch2. E9929

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II (1200.-1246.), polupfenig iz kovnice Friesach (1209.-1212.)

Novi Banovci (Stara Pazova, Srijem)

POJEDINAČNI NALAZI

74 najrazličitija primjerka frizaških pfeniga i polupfeniga.¹⁸

Orlovnjak (Antunovac Tenjski, Osijek), 1887.¹⁹

SKUPNI NALAZ

Vrijeme zakapanja: tpq. 1235-1240 (Metcalf)

Friesacher Pfennige: Friesach (c. 80), St.Veit (20), Ptuj (Pettau): Leopold I (1); Brežice (Rann) (4), Kostanjevica (Landstrass) (2); Slovenjgradec (Windischgratz) (1), Incerta itd. (12); Kärnten: Bernhard i drugi; Ugarska: Bela IV, brakteati (2), (6); Engleska: Henry III, London (1). Samo 21 primjerak frizatika sačuvan je u Arheološkome muzeju u Zagrebu.

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II (1200.-1246.), pfennig iz kovnice Brežice (1209.-1212.)

Ostrovo (Vinkovci) 1898

SKUPNI NALAZ

Najvažniji skupni nalaz te vrste u Hrvatskoj.²⁰Vrijeme skrivanja: c. 1260 (Luschin); tpq. 1261 (Brunšmid). AR (c. 2500); +nakit; nađeno zakopano u glinenom loncu. Djelomično raspršen (c. 2-3000). Arheološki muzej u Zagrebu (c. 800)

Austrija: Koruška: Hermann (62); Ulrich II., St.Veit (379); Bernhard II. (499); Philipp (488), anon. (47); Friesach (33); Štajerska: Leopold VI der Berühmte (136); (2); Kranjska: razni biskupi (5), Bernhard II. (8), Kostanjevica (Landstrass); Engleska: Henry III. (51); razne kovnice; oponašanja (17); Njemačka: Aachen: Rudolf I. v. Alten (4); Dietrich I. von Heinsberg (8); Engelbert

18 Ivan Mirnik, Prolegomena to the numismatic topography of Burgenae, Emlékkönyv Bíró-Sej Katalin és Gedai István 65. születésnapjára. Festschrift für Katalin Bíró-Sej und István Gedai zum 65. Geburtstag. Budapest, 1999: 221-235.

19 Ivan Mirnik, Coin hoards in Yugoslavia, *British Archaeological Reports, International Series* (Oxford), 95/1981, str.

20 Josip Brunšmid, Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. X. Našašće frizaških novaca u Ostrovo (kotar Vukovar), *Vjesnik Hrvatsko arheološkoga društva*, NS, 4/1899-1900, str. 107-148.

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.), pfenig iz kovnice Gutenwert (1204.-1208.)

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.), pfenig iz nepoznate kovnice (1200.-1204.)

I. v. Alten u. Berg (8); Heinrich I. von Molenark (22); Konrad v. Hochsteden (6); Engelbert II. v. Falkenburg (7); Münster: Dietrich II. v. Isenberg; Metz: Jean d'Apremont (3); Trier: Dietrich II. v. Wied (2); Ugarska: Andrija II. (17); Bela IV. (79); Mleci: Jacopo Tiepolo, grosso (1).

Podravska Slatina (Virovitica), um 1924.²¹ SKUPNI NALAZ

U arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu, ali i u stručnoj literaturi spominje se jedan vrlo važni skupni nalaz približno 1200 austrijskih i bavorski srebrnih pfeniga. Četiri primjerka sačuvana su u Numizmatičkoj zbirci Arheološkoga muzeja u Zagrebu:

- Svjatovna gospoda/ Srednja Europa/ Bavarska
Dinastija Wittelsbach (1180.-1914.), Gornja Bavarska (1255.-1363.)
Ludwig II. Strogi – der Strenge (*13.IX.1229.-1253.-1255.+2.II.1294.)
*1 Pf b. g.(1253.-1294.) München E48146
Rudolf I. – Mucavac – der Stammler (*4.X. 1274.-2.II. 1294. +12.VIII. 1319.)
*2 Pf b. g. (1310-1317) München E48147
Austrija/ Dinastija Habsburg
Friedrich III. Lijepi – der Schöne (1307-1330)
*3 Pf b. g. (1314-1330) Wienerneustadt CNA I B 229 E48149
Albrecht II. Mudri – der Weise (1330-1358)
*4 Pf b .g. (1330-1358) Beč/ Wien E48148

Progar (Zemun, Srijem) POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda/ Nadbiskupije/ Aquileia
Bertoldo di Merania (1218-1251)
*1 Pf b. g. (1220-1225) ? L. 23; CNA I Ch11 E8988 (oponašanje nastalo na tlu Hrvatske I Slavonije)

²¹ Ivan Mirnik, op. cit. 1981, str. 101, br. 423

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.), pfenig iz nepoznate kovnice (1200.-1204.)

Rakovac (Irig, Srijem) POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda/ Nadbiskupije/ Salzburg

Koruška, Eberhard II.

(1200.-1246.)

*1 Pf b. g.(1212.-1216.) Friesach L. 15; CNA I Ca14, E8716

Stari Slankamen (Ruma, Srijem) POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda/ NadbiskupijeZ Salzburg

*1 Pf b. g. (1230-1235) – L. 361 var.; CNA I Cu25, E10423

Nadbiskupija Salzburg, Koruška, Eberhard II. (1200.-1246.) i vojvoda Leopold VI, polupfenig iz kovnice Brežice(1220.-1230.)

Starigrad (Sokolovac, Lepavina, Koprivnica), 1939. SKUPNI NALAZ

Prema sadržaju spisa br. 295 s nadnevkom 17.V. 1939. god. navodno je u Arheološki muzej u Zagrebu poslato 278 primjeraka pfeniga.

141

Kranjska, vojvoda Bernhard V. Španhajmski (1202.-1256.), polupfenig iz kovnice Kostanjevica(1220.-1225.)

Suhopolje (Koprivnica) POJEDINAČNI NALAZ

Crkvena gospoda/ Nadbiskupije/ Aquileia

Bertoldo di Merania (1218.-1251.)

*1 Pf b. g.(1220.-1225.) Windischgraz L. 23; CNA I Ch11, E8990

Slavonija, Bela IV. (1235.-1270.), banski denar, Henrik Gisingovac, kovnica u Zagrebu (1269.-1270.).

Šagudovec (Donja Stubica), 1972. god.²² SKUPNI NALAZ

Do tog, nažalost sasvim raspršenog, skupnog nalaza frizatika došlo je za vrijeme miniranja u kamenolomu, uz srednjovjekovnu cestu, koja vodi sa sjeverne strane Zagrebačke gore. Novac bio je skriven u glinenoj posudi, a među primjercima bili su i pfenizi Berthold od Andechs-Merana te Eri-

acensis kovovi. Ivica Tišljar, član Hrvatskog numizmatičkog društva, uspio se dokopati 23 primjeraka. Samo pojedinačni srebrnici pokazivani su s vremena na vrijeme u Arheološkome muzeju u Zagrebu. Još prije 1990. god. nalazili su se pfenizi u privatnim rukama po selu, a 1990. god. je profesor Tihomil Stahuljak niže navedene primjerka pokazao, od kojih se u Arheološkome muzeju u Zagrebu čuvaju odlivci u sadri:

Svjetovna gospoda, Srednja Europa, Koruška

Berthold IV. von Andechs-Meranien (1188.-1204.)

1 Pf b. g. (1188.-1204.) Windischgraz L. 130a; CNA I Ch3

Ulrich II. (1181.-1202.)

2 Pf b. g. (1195.-1202.) St.Veit L. 183; CNA I Cb8.

Crkvena gospoda, Nadbiskupije, Salzburg, Koruška

Nadbiskupi (1170.-1200.)

3 -

6 Pf b. g. (1195.-1200.) Friesach L. 6; CNA I Ca9; BE 2 *Adalbert Češki

Tenja (Osijek, Donji Grad), približno 1890. god. SKUPNI NALAZ

Frizaški pfenizi (Salzburg, Eberhard II.) u Muzeju Slavonije u Osijeku, dar Franje Schossa.

²² Zdenka Dukat – Ivan Mirnik, Skupni nalazi novca u Sjevernoj Hrvatskoj. Summary: Coin hoards in Northern Croatia, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 2, 1978, str. 27, br.115; Ivan Mirnik, op. cit. 1981, str. 103, br. 442.

Zagreb, Gračansko Dolje, 1869. god.²³

SKUPNI NALAZ

Iskopao seljak Vincek lipnja 1869 na brežuljku »Gradišće«. Srebrni pfenizi, zakopani u glinenome loncu tijekom druge četvrtine 13. st.: Frizaški pfenizi: Bernhard II. (12); Kostanjevica. Nalaz je raspršen, a mali dio sačuvan u Arheološkome muzeju u Zagrebu.

Svjetovna gospoda/ Srednja Europa/ Kranjska

Bernard v. Spanheim(1202.-1256.)

*1 -

9 Pf b.g.(1220.-1225.) Kostanjevica /Landstrass L. 161; CNA I Cn4

*10 -

12 Pf b.g.(1220.-1225.) – L. 161 ad; CNA I Cn4

Zagreb, Opatovina²⁴

POJEDINAČNI NALAZ

Svjetovna gospoda/ Srednja Europa/ Kranjska

Bernard v. Spanheim (1202.-1256.)

*1 Pf b.l.(1202.-1256.) Kostanjevica L. 161 ad; CNA I Cn4.

Zagreb – Slobostina – Otok

POJEDINAČNI NALAZ

U Slobostini – Otoku, je prigodom oranja u rujnu 1999. god. Stjepan Nežić, Nežićeva 9, iskopao sljedeći primjerak pfeniga:

Svjetovna gospoda/ Srednja Europa/ Kranjska

Dinastija Andechs Meranien

Berhold V.(1218.-1251.)

*1 Pf b.g.(1225.) Windischgraz L. 23; CNA I Ch11.

Zelingrad (Sv. Ivan Zelina)

POJEDINAČNI NALAZ

Iskopavanja 1992:

Bavarska, Heinrich IV. Bogati (1393.-1450.), Beierlein 3433;

Friesacher Pfennig, nepoznata kovnica (Rv. cf. CNA U Cb14, 14a)

²³ Ivan Mirnik, op. cit. 1981., str. 103, br. 455.

²⁴ Željko Demo, Opatovina. *Tragovi povijesti izgubljeni u sadašnjosti. Rezultati arheoloških iskopavanja pred crkvom sv. Franje u Zagrebu 2002. godine. Opatovina. Traces of the past lost in the present. The results of archaeological excavations in front of the church of St. Francis in Zagreb in 2002*, Zagreb, 2007, str. 29, sl.43, 54, 66, 7.2; 130,7.2. Grob 120/dj.